

Іванова Ольга Миколаївна,
вчитель початкових класів
загальноосвітньої школи І-ІІІ
с.Хашувате Гайворонського району
Кіровоградської області

Ідеї В.О. Сухомлинського у зарубіжжі

Коли я вперше переступила поріг школи у ролі вчителя, то зіткнулася з багатьма проблемами. Одна справа – навчатися, зовсім інша – навчати. Де знайти відповіді на свої запитання? Як вирішити проблеми? До кого звернутися? Заново перечитую праці відомих педагогів і розумію, що найближчі і найприйнятніші для мене ідеї навчання та виховання В. О. Сухомлинського. З того часу постійно звертаюся за порадою до Великого Вчителя.

Пізніше, ознайомившись із програмою ЧПКМ (читання та письмо для розвитку критичного мислення), помічаю схожість ідей. І у В.О. Сухомлинського, і в програмі ЧПКМ мається на меті виховання цілісної особистості, здатної зробити як власне життя, так і життя оточуючих, щасливим.

Проводжу деякі паралелі між поглядами вітчизняної та зарубіжної концепцій. Отримую наступне:

Філософія дитячого щастя (В.О. Сухомлинський)	Програма ЧПКМ (Джінні Стіл, Курт Мередіт, Чарльз Темпл)
- Кожна дитина має свою вершину, і завдання вчителів – допомогти їй досягти цієї вершини. / “П.ш.”, №1,1993 р.,с.37 /; - Щастя дати неможливо, людину треба виховати так, щоб вона відчувала себе щасливою. / “П.ш.”, №1,1993 р., с.37 /; - Ідеал дитини – це не слухняні і покірливі діти; а ті, що відстоюють принципи, які невіддільні від особистості. / “П.ш.”, №1,1993р., с. 37 /; - Дитина відчуває себе щасливою, коли утверджується як діяч. / “П.ш.”, №1,1993 р., с.38 /;	- Вчителі повинні сконцентруватися не на невдачах і труднощах своїх учнів, а на їхньому потенціалі та сильних сторонах. / ”Перемена”, №3, 2001 г.,стр.24 /; - Не допустити дитину до “рівня розчарування”. / “Перемена”, №3, 2001 г., стр.25 /; - Залишати за учнями свободу висловлення власної думки. Учні повинні взяти на себе відповідальність за власне навчання. / “Перемена”, №3, 2001 г., стр.26 /; - Слід давати можливість дітям вільно висловлювати думки, особливо у творчих письмових роботах. / “Перемена”, №3, 2001 г., стр. 26 /;

- Діти повинні відчувати поряд з собою людину, вміти керувати своїми бажаннями так, щоб їхні радощі не здобувалися шляхом і за рахунок горя, - Вміти керувати своїми бажаннями так, щоб їх радощі не здобувалися шляхом і за рахунок тривоги, прикростей інших людей. /”Учительская газета”.-1984.4 сентября	- Діти повинні працювати спільно, згуртовано, дотримуючись норм поведінки і контролюючи себе. - Діти повинні працювати спільно, згуртовано / “Перемена”, №3, 2001 г., стр. 25 /.
---	---

- Дитині треба давати змогу щодня відкривати для себе щось нове, відчувати радість сприйняття. Домагатися, щоб навіть слабкий учень пережив радість успіху. / “П.ш.”, №1, 1993 р., с.38 /; - Не можна знати дитину, якщо між тобою і нею учительський стіл. /Сухомлинський В.О., т.5, с.207/	- Самостійно щодня відкривати щось нове за допомогою постановки і розв’язання проблем. Давати висловитися усім, без винятку. Приймати і не висміювати будь-яку думку. Заохочувати до спілкування. / “Перемена”, №3, 2001г., стр.26 /; - Клас – демократична громада, де всі рівні, учитель – друг і однокласник. / “Перемена”, №4, 2001, стр. 39 /; - Кожна думка має право на життя, навіть та, що здається абсурдною на перший погляд. / “Перемена”, №4, 2001, стр. 39 /; - Дитина повинна багато розповідати і тлумачити світ, як вона його бачить. Кожна думка перевіряється, обґрунтовується, стає вагомішою, коли нею діляться з іншими, коли вона народилася у доброзичливій дискусії, а не просто завчена. /“Перемена”, №4, 2001, стр.39/; - Жити – значить мати проблеми, а вирішувати їх – означає рости інтелектуально. Перемагає той, хто краще всіх уміє задавати запитання. /Дж.Гилфорд, “Перемена”, №4, 2001, стр. 8 /.
--	---

- Дитинство думки так само необхідне, як перебування плоду в утробі матері. Треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення.
/ Сухомлинський В.О., т.5, с.544-545 /;

- Слово – це віконце у духовний світ дитини. Але це віконце буде ясным тільки тоді, коли слово народжене у спілкуванні, коли воно справді живе, а не завчене, вимучене.
/ Сухомлинський В.О., т. 5, с. 210 /;

- Чим більше відкриттів робить дитина, чим глибше переживає радість мислення, тим більше відкриється перед нею незрозумілого, тим більше виникає нових питань; і крапля думки породжує повноводу річку думки.
(Сухомлинський В.О. т.5, с. 544-545).

Схожість ідей мене, як вчителя-дослідника, дуже зацікавила, тому вирішила звернутися до історичних та літературних джерел. Можливо, автори програми ЧПКМ запозичили ідеї В.О. Сухомлинського і творчо їх розвинули.

Відповідь на своє питання я знайшла в роботі доктора педагогічних наук, академіка АПН України Ольги Сухомлинської. Ґрунтовне та детальне дослідження подаю нижче.

Звернемось до початку творчого шляху педагога, коли в середині 50-х він починає активно й плідно висвітлювати свій доробок на сторінках педагогічної й суспільно-політичної преси, в своїх книгах.

В цей період творчості (50-ті – середина 60-х рр.) Василь Олександрович іде в своїй теоретичній і практичній діяльності від школи навчання (учіння), від спрямованості на розвиток інтелекту до трудової школи як основи розвитку дітей і підготовки їх до життя, де основним засобом навчання й виховання виступила педагогічно обґрунтована й цілеспрямована праця. Саме цій проблематиці й присвячена переважна кількість педагогічних розвідок В.Сухомлинського. Слід зазначити, що спрямування його пошуків йшло в основному в руслі розвитку офіційної педагогіки.

Водночас пробивався й специфічний підхід Василя Олександровича до проблем навчання й виховання. Він виявився в тому, що, по-перше, В.Сухомлинський, на відміну від багатьох інших, ішов від практики, помічаючи й визначаючи нові тенденції у вирішенні актуальних проблем

виховання, а, по-друге, що тісно пов'язано з попереднім, він розширював і поглиблював ідеї, відшуковуючи нові шляхи, засоби й методи виховання дітей. В поле його пошуків входили проблеми, які залишались поза офіційними напрямками розвитку педагогічної думки, які він взявся розробляти самотужки, поза офіційною доктриною.

В цей же період – початок 60-х рр. – твори павлиського вчителя з'являються у зарубіжній пресі, переважно в європейських країнах, які після Другої світової війни починають "будувати соціалізм" і перебудовують свої системи освіти за радянськими зразками. Публікації творів Василя Олександровича з'являються в Болгарії, Угорщині, Польщі, Чехословаччині, Німецькій Демократичній республіці (цікаво, що першою серед цих країн почала публікувати його твори саме НДР).

Звернення до радянських авторів педагогічною пресою цих країн було не випадковим. По-перше, до цього спонукав той факт, що вони почали розбудовувати свої освітні системи за радянським зразком, по-друге, те, що своїх кадрів, своїх педагогів, які могли б одразу продукувати нові ідеї, ще не з'явилося (а, може, й не віднайшлося бажаних до різкої зміни своїх поглядів). Отже, це був закономірний процес. Питання лише в тому, чому з-поміж багатьох інших був обраний саме Василь Олександрович.

На думку Ольги Сухомлинської, тому, що він був педагогом-практиком, отже, його слово було переконливіше й вагоміше, йому було більше довіри. Але головне – це те, що, рухаючись у руслі офіційної педагогіки, він висвітлював значно ширше коло проблем, проблем неординарних, таких, як виховання особистості, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів школярів, моральне виховання, звернення до духовного світу дитини.

Неабияким чинником розповсюдження творів Василя Олександровича за кордоном був його стиль викладу – від першої особи (що було незвично), образність, емоційність, публіцистичність, багатий літературний дар.

У цей період (50 - середина 60-х рр.) у Василя Олександровича зав'язуються особисті стосунки з редакціями й редколегіями педагогічних журналів вищезазначених країн, і він одержує замовлення на публікації безпосередньо від них. З країн, які не належали до соціалістичного табору, лише в Японії звернули увагу на творчість Василя Олександровича. Ще в 1958 р. там виходить стаття "Питання товаришування й дружби в старших класах середньої школи", а в 1962 р. – "Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів у школярів".

У світі всім відомий потяг японців до всього нового, їх уміння використовувати, пристосовувати чужі ідеї до своїх реалій і потреб. Слід відзначити, що з того часу інтерес педагогів Японії до творчості Василя Олександровича продовжується й дотепер,

Отже, з першого періоду розповсюдження ідей В.Сухомлинського у зарубіжжі носило новаційний для цих країн характер, приваблювало

неординарним, живим, практичним підходом до справи, і, звичайно ж, відповідало новим напрямам шкільної політики цих країн.

Оскільки статті й деякі книги виходили за кордоном, то і з'являвся інтерес до особистості автора. Відомостей про ці публікації небагато, але в Угорщині, НДР, Болгарії з'являються статті, присвячені особистості педагога та його школі (наприклад, Ф.Патакі. Портрет творчого педагога (1963).

Знайомство зарубіжних педагогів з творчістю В.Сухомлинського відбувалося й опосередковано: ті, що володіли російською мовою, читали В.Сухомлинського в оригіналі, а відтак аналізували його творчість у своїх працях, присвячених тим чи іншим проблемам. Згодом цей шлях стає ледве чи не магістральним, але в період, що розглядається, маємо лише поодинокі свідчення. Причому, це звернення носить чітко орієнтований характер.

Наступний період творчості Василя Олександровича – період розквіту творчості (середина 60-х - до 70-го року) – це звернення до морально-етичних проблем і вирішення їх у дусі загальнолюдських принципів, підхід до особистості, яка формується, як до самоцінності, звернення до проблем людина-природа, дитина-природа, взаємодії школи й соціуму, розробка гуманістичних засобів і методів навчання й виховання, демократизація й науковий підхід до управлінської діяльності (Див. О. Сухомлинська. Біографія В.О. Сухомлинського в світлі наукового аналізу // Рідна школа, 1993. — № 8).

Саме творчість цього періоду висунула В. Сухомлинського як непересічного педагога, який побачив і по-своєму вирішив дуже велике коло педагогічних питань, багато в чому прогностичного характеру.

В цей період твори Василя Олександровича починають широко публікуватися в багатьох країнах світу. І в першу чергу, вже традиційно, в країнах соціалістичного табору. Але підхід до цих публікацій уже був зовсім іншим: творчість павлівського вчителя вже не розцінювалась як просто непересічного радянського педагога, а як помітне явище в педагогічній думці, поки що в рамках цієї ж системи.

Всього закордонних публікацій творів Василя Олександровича, які за своєю ініціативою друкували зарубіжні педагоги й редактори – близько 40 (згідно з "Бібліографічним покажчиком"). Їх тематика й проблематика – ті актуальні питання, що складають суть "пізнього" В.Сухомлинського – особистість, колектив, самовиховання, природа, сім'я, вчитель, директор, методи виховання, етика й мораль тощо.

Цікавий, показовий і маловідомий факт – найбільш популярна серед усіх книг В.Сухомлинського, яка вийшла 25 мовами, витримала майже 50 видань, вперше побачила світ у НДР, а не в Радянському Союзі, бо у себе вдома педагог не міг опублікувати цю книгу – рукопис кочував з одного видавництва в інше, з київських у московські, потім знов по колу, отримував негативні рецензії, і Василь Олександрович уже й надію втратив, що рукопис буде надрукованим. Чотири рази він переробляв текст,

згідно із зауваженнями рецензентів, зокрема такими: "Враховуючи те, що автор однобічно (в основному на матеріалі природи) вирішує питання морального й естетичного виховання школярів 1-4 класів і випускає інші, не менш суттєві фактори навчання й виховання – суспільство, середовище, людей, з якими щодня стикаються діти, необхідно показати засоби й шляхи всебічного розвитку особистості, звернувши особливу увагу на комуністичне виховання. Нам видається, що успішне вирішення цього питання може бути здійснене на матеріалі життя і діяльності В.І.Леніна і його славних бойових соратників, героїчного життя Героїв Радянського Союзу – учасників великої битви в роки Вітчизняної війни, славних трударів соціалістичного будівництва, і серед них місцевий матеріал, революційних свят, життя жовтень, піонерів, комсомольців, комуністів, на прикладах радянського патріотизму, дружби народів, боротьби за мир".

Ось такою була реакція офіційної науки і редакторів на книгу "Серце віддаю дітям". Василь Олександрович був у відчаї й поділився своїми бідами зі своїм добрим товаришем із НДР Юргеном Польціном – педагогом, учителем, директором школи, а пізніше і керівником Центру трудового виховання Академії педагогічних наук НДР. Німецький педагог запропонував видати книгу в Німеччині й В.Сухомлинський відіслав йому рукопис поштою. Звичайно, підхід Василя Олександровича до виховання маленьких дітей був багато в чому несприйнятливий і для НДР, але Юрген Польцін переконав у необхідності друкування книги Маргот Хоннекер, міністра освіти НДР, яка була його однокурсницею в педагогічному інституті, і підтримувала дружні стосунки. В 1968 р. "Серце віддаю дітям" з'являється в Німеччині і одразу ж стає популярною.

А Василя Олександровича викликають у партійні органи й він отримує партійну догану, бо книга вийшла першодруком за кордоном, що було категорично заборонено в ті часи. Вітчизняним видавцям було наказано за короткий термін видати книгу в Україні, щоб зняти цей прецедент. І у рекордно короткий час, у 1969 р. "Серце віддаю дітям" з'являється у видавництві "Радянська школа".

Її одразу ж помітили в Японії, де вже традиційно уважно стежили за творчістю павлівського педагога, перекладали його книги.

Василя Олександровича не стало 02 вересня 1970 р. – на п'ятдесят другому році життя, у розквіті таланту, коли його основні, фундаментальні праці не були ще опубліковані, а лежали в шухляді письмового столу. В 70-х рр. вони з'являються, звичайно ж, перш за все в Україні і Росії: "Методика виховання колективу", "Розмова з молодим директором школи", "Як виховати справжню людину", "Сто порад учителеві", "Листи до сина", "Книга про любов" та інші.

В них постає новий В.Сухомлинський, не схожий на інших педагогів, який проторував свій шлях у педагогіці, мав бачення й розв'язання навчальних і виховних проблем: це насамперед гуманістична, етична і національна спрямованість виховання, підхід до школи як частини середовища, як природного, так і соціального, особливе визначення ролі й

місця вчителя, колективу у вихованні особистості, своя точка зору на методи, форми й засоби виховного процесу тощо.

Сукупністю своїх праць В.Сухомлинський стає врівень зі світовою педагогікою, посідаючи в ній окреме місце. Розвиваючи ідеї гуманізму, загальнолюдських і національних цінностей, він став уособленням гуманізму як особистість, як сільський учитель, як директор, як педагог-дослідник. Його творче надбання починає сприйматися не вузько класове, не для певної категорії педагогів, що працюють у певних системах, а починає набувати загальнолюдського, загальнопедагогічного звучання.

Паралельно з освоєнням педагогічної спадщини Василя Олександровича у зарубіжжі йде, природно, її аналіз, коментування й оцінювання, як взаємопов'язаний і взаємозалежний процес. Він має ті ж тенденції, що й розповсюдження публікацій В.Сухомлинського у зарубіжжі, про які йшлося вище.

Ідеї Василя Олександровича проникли й до далекої Австралії і викликали там інтерес у педагогів. Австралійський учитель і викладач Ален Кокеріль захистив у 1994 р. дисертацію на тему "В.О. Сухомлинський. Гуманізм в радянській школі". Після захисту він продовжує дослідження, виступає й публікує статті, розвідки, присвячені творчості педагога. В 1998 р. в одному з видавництв у Нью-Йорку виходить його книга, присвячена гуманістичним ідеям Василя Олександровича, яку він підготував на основі своєї дисертаційної праці.

Може виникнути закономірне запитання: що ж саме приваблює австралійського дослідника у творчості павлівського вчителя. І ось як він відповів Ользі Сухомлинській: "Ви мене просили написати про значення Василя Олександровича для західної педагогіки... Ми сліпо віримо в силу інтелекту і недостатньо розуміємо роль емоційних, моральних, інтуїтивних факторів людської особистості і силу душі людини. Ми не виховуємо душу (серце), а лише інтелект, і в результаті маємо багато глибоких проблем. Гуманітарні науки в кризовому стані тому, що наші лідери думають перш за все про економіку, а гуманітарні науки не "заробляють" гроші. Пануючий дух серед політичних діячів – так званий економічний раціоналізм. Сім'ї розпадаються. Як правило, дідусі й бабусі живуть окремо. Дуже часто батько й мати розлучаються. Батьки потребують підтримки й добрих порад. Прагнення до прибутку спотворює масову культуру. Дух суперництва перевершує дух співробітництва. Все це згубно для суспільства – люди втрачають віру один в одного. В цьому контексті спадщина Василя Олександровича має величезне значення".

Таким чином, "історичний" голос Василя Олександровича демонструє глибину, актуальність та інтенсивність у діапазоні сьогодення не лише у вітчизняній, національній культурі, а й виходить далеко за її межі. Це явище живої, сьогоденної універсальної педагогіки й допомагає, судячи з представленого аналізу, у діалозі з ним зрозуміти своє

власне покликання й призначення. Цей діалог відкритий і далеко не закінчений.